БОГ И ЧОВЕК ОТКРИВЕЊА

Тема о којој ћу говорити — Бог и човек Откривења — управо казује о томе да је и Бог „изашао из Себе“. И човек треба да изађе из себе. Много смо обузети собом, и онда нам се дешавају наводно невоље: повређен је неки мој „имиџ“, или интегритет, или не знам шта, и онда долази до реакција. Као људи сувише смо затворени у себе, у свој круг. Али, то је на жалост тенденција палога света и у томе је исконски грех и последњи грех — затварање у себе. Зато кажу Свети Оци да смрт није друго него самозатвореност, прекид везе с Богом. Није толико важно шта си урадио, важно је јеси ли прекинуо однос с Богом. Зато грешници, као што је рекао Спаситељ, блуднице и цариници, ти најогавнији људи онога времена, ближе су Богу, него они који сматрају да су праведници, јер они нису затворили однос с Богом.

Наша тема је *Бог и човек Откривења*. Бог Откривења и човек Откривења. То је наша вера. Наш Бог је Бог Откривења. Није хришћански Бог неки „апсолутни“, неки само Творац Свемогући, и тако даље. Ја никад не бих могао, као човек верујући, да се помолим: „О Апсолуте, о Непознати, о…“ Једном сам као млад студент и млад монах, свега 21 годину (тада су ме отерали у војску, па сам прекинуо студије, а можда је и било боље, можда би се на студијама размекшао, а овако ме је војска мало очеличила — две пуне године),

пробудио се и осетио сам дубоко, егзистенцијално питање: „Шта ће мени сви свемири и све галаксије, кад је то све пусто и празно. Ако нема неког сусрета, ако нема Некога да се сусретнемо?“

После сам читао Св. Симеона Новог Богослова, великог Човека и Светитеља, а доста једноставног, простог, мало ученог, јер је он отишао у Цариград да учи школу и био је на двору, пошто је родбина била у вези са царским двором, а онда је убрзо побегао у манастир. Напустио царски двор, а могао је бити царски секретар и логотет, што је значило министар, као данас председник владе. (Логотет је у Византији био човек који је чувао печат, који је био први повереник, што је после у турској царевини био велики везир.) Када сам њега читао, највише што ме је тада потресло било је сазнање: Боже, ако је тај човек такав, какав је његов Бог који га је таквога створио и обликовао? Исто је то и код Св. Јована Богослова. Кад читате *Јеванђеље Јованово* помислите: Каква је то предивна личност, која је тако сагледала Христа? Гледао га је и Матеј, (Лука и Марко су ипак били другостепени ученици Христови из оног ширег круга од седамдесет Апостола, док су Јован и Матеј били међу првима), али Матејев опис Христа је доста сиромашнији од Јовановог. Зашто? Зато што је Јован био отворенији, није узалуд назван *љубљени ученик* Христов. Очигледно је имао више љубави, а Христос није правио привилегије. Бог подједнако љуби све, али по мери отварања за љубав човек и доживљава љубав. Када погледаш Јована, онда се питаш: Боже, какав је Бог једног таквог човека!

Ево примера који наводи Св. Иринеј у 2. веку, који је био посредни ученик Јована Богослова у Малој Азији. Као дечак, Св. Иринеј је био уз Св. Поликарпа, у Смирни и у Ефесу, где је Св. Јован провео своје последње године, а можда и деценије живота. Ено му и данас гроба у Ефесу, на обали Егејског мора. Ту је Св. Поликарп одрастао и видео је и слушао Јована Богослова, а Иринеј, као млађи дечак од петнаест

година, био је уз Поликарпа и од њега слушао о Св. Јовану, и тако је остала та жива традиција, коју је Св. Иринеј после записао. Каже Иринеј да је Јован Богослов срео једног од својих ученика, који га је био напустио и отишао у разбојнике и пљачкаше: убијао је, отимао, пљачкао. И срео га окрвављених руку, и пао је Јован пред њега да му се поклони и пољуби му руке, уместо разбојник њему. Овога је то сломило, и покајао се. Други пример: један од Јованових ученика, Карп (он је такође један од седамдесет Апостола), због издаје једног хришћанина који се, приликом гоњења хришћана, пред свима јавно одрекао Христа, и тиме изазвао скандал, саблазнили се многи хришћани, молио се Карп Богу да овога Бог казни: „Казни га, да видимо сви ту казну и да се ови, који су сад слаби у вери, укрепе. Јер се одрекао Христа и поколебао многе.“ Тако се Карп силно молио, да је видео ноћу Христа над једном великом провалијом где има само један мали усек, којим иде тај несрећник што се одрекао Христа. Пала је још киша, па је та стазица клизава, и може се лако пропасти, склизнути доле у провалију. А види себе Карп, како гура тога несрећника доле, а он се мученик гребе за земљу и граби да опстане. И онако му је тешко, још га Карп гура у провалију! И пробуди се Карп и каже: „Мој Бог је Бог љубави, није Бог освете. Види шта сам ја хтео да радим, а шта Бог?“ И тако и јесте. Кад видиш такве људе, као Апостол Јован и људе око њега, онда се задивиш: какав је тек њихов Бог?!

Наша тема је врло проста: Бог Откривења претпоставља човека Откривења. Човек Откривења претпоставља Бога Откривења. Шта то значи? Кад сам као богослов проучавао филозофију (код нас је у богословији била обавезан предмет) и, нарочито марксизам, с којим су нам комунисти солили памет, као што се зна (старији знају како је то било), да је то као једина „наука“, као „задња реч“ науке, тада сам читао Фојербахову „тезу о Богу“, на којој се учио Маркс, а узета је од Шлајермахера, једног немачког филозофа који каже да

је, у ствари, „човек створио Бога“, а не Бог човека, јер је човек пројектовао из себе оно најлепше, најидеалније, и онда је то убличио у Бога. По Марксу, човек је то „отуђио“ од себе и зато је религија лажна, она је *отуђење*; она је стварно несрећа, па је то у религији неко преношење: пошто овде не можеш имати никакве среће, ни успеха, онда то преносиш тамо негде на небо. Тако живиш у некој илузији, у заваравању. Зато је, вели Маркс, религија „опијум“! Међутим, у себи сам то дубље проучавао и проживљавао, и наравно борио се, а битно је да кроз себе све то пронесеш. И добио сам овај закључак: Чекај, откуда њему то, да он има ту идеју Бога, да оно најлепше из себе пројектује у некога већег? Откуд њему то сазнање, да је то лепше, да је то боље? Тако сам долазио до оног основног, до основне истине: да не можеш из ништа извући нешто. Јер тиме ти постављаш нешто, као кад стављаш кола испред коња, а немаш ни коња. Тако и то: човек ако и пројектује из себе, рецимо један „лик Бога“, то претпоставља веома велике потенцијале у човеку, једну предсвест, рекао бих, једну предкомуникацију, једно предопштење, интуитивну, прекогнитивну интуицију — да он тако нешто, већ отприлике има, да има неки укус или предокушај, неко искуство тога. Тако долазимо до хришћанског религиозног искуства: „Не би ме тражио, да ме ниси већ познао“, каже Бог једноме Светитељу. Шлајермахер се заплео у себе, и заробио у себи. А Бог је ослобођење јер је Откривење.

Зашто човека стално нешто вуче да надиђе себе? Зашто човек тражи Бога? Зато што је створен са ликом Божијим у себи, као што сам прошли пут рекао да: као да се Бог наднео над колевком нашег бездана, и од тог лика Божијег убличило се дете, и насмејало му се. Тако је човек боголик, Богу сличан.

Човек је створен по слици Божијој, по живом лику Живога Бога. Ту је првенствено *карактер* човека, *личност* човека. Ништа друго није тако битно као тај *лик* човека, односно *боголикост*, *сличност* с Богом. Образ Божији или икона

Божија или слика Божија — то је човек. Све друго: воља, ум, осећање, квалитети човека, способности, све су то само шаре, црте на основном боголиком карактеру човека. То су особине, или ако хоћете, својства. Нешто што му је својствено, можемо рећи, што га чини човеком, али не можете сачинити човека и не можете добити личност из неких састојака. Не можете човека ни свести на једначину, ни извести из једначине. Постоји једно језгро, које је људска *личност* и то језгро је слика Божија у нама, а она је резултат Божијег стварања, последица Божијег Откривења. Грчки језик, који је сјајан, пребогат, има за то израз ♠ν ργεια — дејство, деловање; ♠νεργ ν је делатељ, а ми смо ♠ν ργημα — *дело*, дејствовањем (тј. *енергијом*) произведено *дело*, резултат деловања Делатеља. По Максу Планку, по Јунгу, по великим умовима нашег времена, али и по људима који су прави научници, који врше научне експерименте: *све што делује претпоставља делатеља*, и све *што делује је дејствено*, односно реално, стварно. Ако ми сада чујемо ту у ходнику да нешто падне, значи, неко тамо има. Можда је пала само метла, склизнула низа зид, али, свејдно, неко је тамо произвео нешто.

Иза човека као слике Божије стоји Бог као оригинал. Стоји стваралачка, лична енергија Божија, и ми смо плод те *личностне* енергије, али не само као збир енергија. Не постоји енергија без Енергоса, не постоји делатност и дело без Делатеља. Зато је битно то што је Бог у Откривењу личан, лично се открио и деловао. И човек је лично биће. Док говори о стварању света, *Библија* каже: „Рече Бог, и би, и постаде“, а онда рече Бог: „Да створимо човека“ (1 Мојс. 1, 3. 26–27). И тако поче *савет* (Μεγ≤λη Βουλ∪ — Ис. 9, 6) Свете Тројице, и договарају се сва Три Лица Свете Тројице и стварају човека. Онда *Библија* описује, на један врло прост, али сасвим конкретан начин: „И узе Бог прах од земље“ (1 Мојс. 2, 7), то јест: узе све могуће елементе земље који су у човеку, у ствари, синтезу небоземних елемената. Ми се зато лечимо благодарећи сродности елемената у нама са онима ван нас.

Рецимо, уносимо лекове, који су елементи земље и света, који помажу оне елементе које имамо у нама. Али је много важније то, па и савремена медецина се враћа на оно што су знали и стари лекари Византинци: више је важан човек, него елементи, лекови, органи. Они су битни, важни, али је важно како болесник подноси болест, односно, како се болесник односи према својој болести. Не можете лечити само прст или само неки орган, него целог човека. У манастирима су то одавно примењивали, што је данас последња реч *холистичке* медицине. Постоји и сјајан *Хиландарски зборник* — 700 година медицине код Срба, у коме је описано нешто слично томе, тај целовити (= *холистички*) приступ човеку. То је оно битно — да је човек личност, живо *боголико* биће.

Али, у чему се сад састоји личност? Бог Откривења и човек Откривења, значи да су личности. У чему се личност састоји? Личност је несводљива ни на што друго и неизводљива из ничега другога. Не можете извести личност на основу нечега или из нечега, или је дати као једначину. Она је последња тајна свега. Зато је Бог личност, Бог Откривења код нас хришћана. Када се Бог Мојсију јавио, и питао Га Мојсије: „Ко си ти? Шаљеш ме у народ, шта да им кажем? Реци ми, ко си ти који ме шаљеш?“ Бог одговара: „*Ја сам Онај Који јесам*, Ја сам Тај Који сам“. Бог се ту легитимисао, рекавши у ствари Мојсију Своје Име: Ја сам ν = Ја сам *Сушти*. Бог ту као да каже: „Немам ја другога пандана, па да на њега укажем, да се с њим упоредим, да на њега нешто пренесем“. Бог је то што Јесте и Који Јесте — Живи и Истинити Бог Откривења (Јн. 17, 3; 1 Јн. 5, 20).

Философски појам *Бога* и религијски појам *Бога*, мимо библијског Откривења, иду отприлике на увећавање наших идеја о добру, о савршенству, о љубави, о свемоћи, о бесконачности, које се преносе на Бога, и тако је Бог један *Апсолут*. Тако је код Платона, највећег философа, можда свих времена, али мимо Хришћанства: да је Бог врховна *Идеја*, највиша *Идеја*. Али, било колико да га уздигнете горе, он је

тек само прва карика у ланцу свега осталога. Он је прва, главна веза, он је карика у ланцу бића, први у низу *постојећега*. Библијски Бог није карика. Он је потпуно *Други* и *Другачији*. Нема између Њега и осталога света, макар га Он створио, никакве логичке везе, никакве каузалне, никакве узрочне, *етиолошке* везе, као што сам рекао прошли пут: Он је ⇦γιὸ — *Свети* (јевр. *Кадеш*) *Израиљев*, Који је *одвојен* и *другачији*. Као *личност*, међутим, Он је пуноћа, јер је Света Тројица. Личност која не би општила са другом личношћу била би монада у себе затворена. Зато је наследник Платона, Плотин, велики философ, можда и највећи, устврдио, да је првобитно — *Једно* (τ⊆ ⇑ν), и да ништа више не можемо рећи, чак ни да је добро, ни да је идеја, него само *Једно*. То је рекао Плотин из 3. века после Христа. То *Једно* се полако размножило, преливом, изливом, еманацијом, и тако је настао сав свет. Међутим, Плотиново *Једно* не може бити личност. Зато је то философски Бог.

Бог хришћанског Откривења је Бог–Личност, Који се открива. Открива се пре свега вечно у самоме Себи, односно у свом вечном Бићу као Тројица. Открива се Отац вечни, вечноме Сину и Духу; открива се Син, Оцу и Духу; открива се Дух, Оцу и Сину. Тако постоји Живот, тако постоји Љубав, тако постоји општење, комуникација, *вечна Заједница*. Свети Василије Велики је на једном месту, дискутујући са философима аристотеловцима, од којих су неки били и хришћани али јеретици, говорио: „Није Бог само „Први Узрок", није Бог Absolutus, није Он „Апсолутни Дух", него је хришћански откривени Бог *Заједница* (κοινων⊃α). Употребио је ту грчку реч. Бог је Један и Он је апсолутно Један, али Бог је *Заједница*, Бог је *Тројица*.

Један монах у Египту, у 4. веку, неписмен, живео је са још двојицом неписмених монаха, па су заједно отишли у пустињу, и не знајући да се моле, прескакали су преко неког каналића и говорили: „Три Вас, три нас, помилуј нас". То је била молитва Светој Тројици: „Три Вас, три нас, помилуј

нас". Наша Богом откривена вера је вера у Бога Који је *Света Тројица*: Отац и Син и Свети Дух.

Бог је Заједница. Човек је биће заједнице. Код нас су марксисти потенцирали да је човек „социјално биће", „друштвено биће", и то је од Аристотела, али они то нису добро превели. Аристотелов израз да је човек πολιτικ⊆ν | ν — *грађанско биће*, у смислу да је човек живео у једном *граду*, у једној заједници. Πλί је на грчком *град*: човек је биће које је *заинтересовано за град*. Зато нема никога ко ће човеку доделити грађанска права, или га лишавати грађанских права. То је после узела на себе држава и, на жалост, постала монопол и постала терор над свима нама. Нема никог ко може да нам даје основна права да живимо у месту или граду где смо рођени, јер самим тим што смо рођени, постојимо, живимо, комуницирамо, тиме већ имамо основна права. Ми смо, као људи, *дружевна* бића, па онда *друштвена* бића. Човек је *дружевно* биће, и Свети Василије Велики исправља то Аристотелово: човек је „грађанско", „социјално биће", у то да је: човек, пре свега, *биће за дружбу*, за заједништво, и ту човек остварује себе. Остварује себе, само дружећи се са другим таквим бићима. Тиме он не празни себе, него пуни себе, односно потврђује, афирмише себе. Природа његова је природа *комуникативна*, али она не може да комуницира осим преко других личности. Он носи природу тога бића које има, није безбићан, али се не може испољити и открити као човек у пуноћи ако не општи са другима.

Да вам наведем овде један пример. У Русији се негде седамдесетих година појавио зборник радова *Испод глиба*, који је уредио Солжењицин (тада још није био избачен из Русије) и група младих аутора, а међу њима Борис Михаилович Вадимов, млади студент, ранији комсомолац, који је пред собом имао и бољшевичку државну стипендију и сјајну каријеру. Он је као комсомолац студирао на Московском Универзитету и после дипломирања на књижевности, припремао је докторат на тему: *Руска књижевност 15. и 16. века*.

Кад је завршио писање доктората и они прочитали, избаце га из партије и са Универзитета, и он постане дисидент. Све је изгубио, јер је у докторату написао нешто што се бољшевицима, марксистима није допало. Борис Михаилович Вадимов заступао је ову тезу: да је руско друштво у 15. и 16. веку осећало људску *личност*, живу *заједницу* у народу руском, оно што кажу *Святая Русь*. Ту велику Русију, која је територијално највећа земља на свету, они зову *Святая Русь — Света Русија*. Она је увек имала осећање *заједнице* и осећање *личности* сваког човека у тој заједници. Борис истиче у тој својој тези, а чланак који сам ја видео је просто резиме тог доктората, да је, на православнм Истоку позната *заједница* народа и позната *личност* човекова, као творац те заједнице и као плод заједнице, док је на Западу познато само *друштво* (societas) и индивидуа. То је ово што нама сада Америка и Европа говоре: „права свакога човека“ — то су индивидуална права, али где су права *личности* и права *заједнице* једног народа. На Западу се зато никада не може доћи до правог решења између друштва и индивидуе. Стално ће бити сукоба. Решење је само у живој *личности* и живој *заједници*.

Индивидуа се ствара тако што се затвара од друштва, брани своја права, брани свој интегритет, а то значи затвара се, учаурује се. Није пробојна, није комуникативна. Напротив, личност се остварује само у комуникацији са другима и зато подразумева заједницу као своју претпоставку. Али заједнице нема ако није *заједница личности*, иначе ће бити конгломерат, биће друштво као збир индивидуа. Битно је то да је сасвим правилно Борис Михаилович Вадимов закључио, да у православној традицији, дакле где је доживљено и сачувано Божије Откривење, а то је у Православној Цркви, личност и заједништво или заједница претпоставке су једно другоме. Међусобно се условљавају и међусобно једно друго претпостављају, јер једно друго изграђују. Зато се Бог открио стварајући свет, да би нас учинио бићима откривења. Пре-

ведено на прост језик, то вам је општење, то вам је љубав. Не може љубав бити затварање круга у самога себе. Љубав је излазак, љубав је отварање и откривање, љубав је сусрет и општење.

Ни у једној религији осим у Хришћанској, немате ту чињеницу, тај догађај *сусрета* и *општења*. У индијској религији, где су боговима давали људске ликове, сваки од тих богова: Сива, Вишну, Брахма имају, што вели владика Николај, змијске очи. Грчки богови нису имали ни очи. Они су увек без очију, само шупље дупље, и има на то сјајан коментар грчког теолога Зизиуласа, сада митрополита Пергамског и професора у Лондону и Солуну, чији је чланак *Од маске до личности* преведен и на српски, и у њему он каже: „Грци су чезнули за личношћу, али нису дошли до ње“. Нема ту сусрета, нема откривења. Када сам говорио о Исламу, рекао сам да се Алах није открио Мухамеду, и да је хула рећи да се Алах открио и јавио било коме. Он се неће ни јавити никада никоме. Сећам се код оца Јустина (Поповића), у једном од раних чланака (сабраних потом у књизи *Философске урвине*), када је говорио: „Бог који није дошао да живи са нама, да понесе наше тело, да издржи у телу и да остане Бог, не заслужује да буде наш Бог“. То овако изгледа егоистично, рекли би Индуси, рекли би философи, али је то истинито. Зашто? Зато што у човеку постоје предиспозиције, стремљења, чежње, носталгија, не само прошлости него и будућности, носталгија истински људска да се сусретне са таквим Богом, који би му одговарао, који би му личио и који би га истински спасио, и зато је човеку нормално да стреми ка већем, ка бољем, ка Богу Живом. Човек не би ни могао да из себе извуче нешто што је веће од њега. Бог је, у ствари, прави Оригинал ка коме човек стреми, и сва наша стремљења, људске чежње, чак и најгрубље цивилизацијске, рецимо за прогресом, у ствари су стремљења ка томе што је у човеков лик већ заложено као наговештај, као предосећај, предокушање, као једна есхатолошка носталгија за Богом. Та но-

сталгија је различита од грчке: Одисејеве, тј. Хомерове. Носталгија је *жал за родним местом*, жал за утробом мајке у којој смо лежали, и за родним крајем, чежња да се вратимо на почетак — а то је свет, који код Грка није ни знао да има почетак. Хришћанска носталгија није окренута прошлости, почетку, него будућности, *свршетку*, тј. *пуноћи*. У *Библији*, нарочито у *Песми над песмама*, али и другде, Бог није иза, него *испред*, и зато трчиш за Њим: „Привуци ме“, каже она у *Песми над песмама*, „за тобом ћемо трчати“ (Пјес. 1, 4). Ту се Љубљени повремено окрене, позове и намами љубљену и иде даље, јер Он позива надаље, унапред. Тако је наша носталгија окренута будућности.

Човек је биће будућности, зато је *отворено* биће. Не зато што тако хоћемо или тако само прокламујемо. То није деонтологија човека — оно што би требало, него је то истинска *онтологија* човека — оно што човек *јесте* и што *може* бити. Човек је биће отворено, биће општења (комуникације), биће љубави, биће откривења, биће заједнице и заједништва. Зато човек, како је биће отворено, кад се затвори у себе, може веома много да црпи из себе, да изналази дубине у себи и велике потенцијале, ово што ради нпр. тзв. трансценденталну медитација или неке натуралне „мистике“. Кад је један мали атом тако богат енергијом, снагом и светлошћу, како је тек човек богат енергијама? Али, није то све. То само показује да је човек створен за нешто далеко веће, за Бога. Како је рекао Хајдегер, велики немачки философ, у једном и једином, последњем своме интервјуу: „Требали би и теолози (мислећи на западне теологе) да се науче, да о Богу мисле божанскије, достојније Бога“. Али, човек из својих могућности (потенцијала) може да ствара идоле, да прави лажне богове. Зато је Св. Апостол Јован, говорећи о *Живом* и *Истинитом Богу*, поручивао: „Децо моја, чувајте се од идола“ (1 Јн. 5, 20–21).

Човек је у својој историји волео да прави идоле, и кроз идоле је тражио у ствари правога Бога. Када је Апостол Павле дошао у Атину, пролазио је одоздо кроз Агору, кроз тргове Старе Атине, према Акропољу, и ту је видео много олтара (= *жртвеника*) и на њима кипове-идоле, али је видео и један на коме је писало: „*Непознатоме Богу*“. Ухватио се за тај моменат, изашао на Ареопаг и почео да проповеда, па каже: „Ви сте Атињани веома побожни и видим да сте подигли олтар једном *Непознатом* Богу. Е, тога Непознатог Бога ја вам проповедам. Тај се јавио, објавио у Христу.“ (Д. Ап. 17. гл.) Ту је почео скандал међу Грцима, почела је деоба. Једни отишли, други остали да га слушају. Дионисије Ареопагит, један од мудрих философа је остао. Апостол Павле је ставио прст директно на ране, директно у зглобове, што каже Свето Писмо, да жива реч Божија продире и рашчлањује и раздваја до самога мозга (Јевр. 4, 12), и тада се људи почињу да опредељују. Јер не можете у личност продрети, ако се она не определи и не отвори. Можете куцати, закуцати на врата личности, можете се дотаћи, али је не можете на силу отворити. Тада је Павле рекао: „Ви сте кроз многе идоле тражили Бога, не би ли Га се како дотакли“ (Д. Ап. 17, 22–28). То је нормална димензија, нормално стремљење да човек дође до Бога, да Га се дотакне. Као што се каже у *Књизи о Јову*: „да Га загризе“, буквално. Не да Га уједе из освете, него да са Њим ступи у најтешњи контакт, у заједницу најблискије љубави. Сада замислите: шта је Литургија? — Вечно заједништво са Богом у Христу. Најтешње сједињење љубављу, телом и душом, целокупном личношћу у потпуној заједници.

Човек је биће Откривења, јер је створен по слици Бога Откривења. Флоровски (православни историчар, теолог и философ, умро је недавно у Америци) каже: да се човек обликује по Богу каквог изабере. Он га практично обликује. Зато је човек одговоран за избор правога или лажнога Бога. Када сам једном био у Солуну држао сам предавање о Достојевском. Било је то после пада оне војне хунте у Грчкој, па је било доста младих незадовољних, у покрету тзв. анархиста,

који је имао и доста позитивног; међу њима је било и много верујућих младих који су говорили: „Доста нам је и социјалиста и радикала, дајте нам нешто друго“. Једна њихова демонстрација тако пролази улицом крај прозора, и носи транспарент: „Бог је тиранин!“ И неко од студената у сали примети то, док сам ја држао предавање, па каже: „Погледајте, шта кажете на то?“ — „Немам ништа да кажем; тако им и треба, тако су и заслужили кад им је Бог тиранин. Мој мени није“. Они се насмеју. Тако вам је то кад човек таквог „Бога“ изабере. Каквог Бога човек себи изабере, такав ће и сам бити, то јест, како себе отвори за Живог и Истинитог Бога. Многи велики Светитељи, Свети Јустин Философ рецимо, нашли су Бога тражећи Га, и видели да све ово што им се нуди од религијâ, од философијâ, није по њиховој мери. Мало је све то, уско је, тесно је. Отац Јустин је чак говорио: „Хвала лепо и рај, ако тај рај није Христос, ако то није Бог Који је дошао међу нас и живио међу нама; Бог Који се показао, открио“. То исто је говорио и Достојевски: „Ако Христос“, вели он, „није истина, онда ћу ја радије остати са Христом него са нечовечном истином“. Зашто? Зато што смо ми онда оштећени. Зато што смо у Христу осетили, доживели нешто што нам је највеће, најпривлачније, најукусније, ако хоћете да тако кажемо, нешто најадекватније, најсродније. Не могу се човекове глади и жеђи, неизмериве и несамериве са универзумом димензије његова бића, не могу измерити ничим мањим од Бога Живога и Истинитога.

Човеку је заиста потребан Бог. А који? То је онај Бог Који се у Откривењу јавио човеку и зато каже Пророк: „Тражим лице Твоје Господе, покажи ми, да у светлости лица Твога сагледам моје лице“. То је сва истина Хришћанства, сва истина библијског Откривења, сва истина наше вере у Христа Оваплоћеног. Да се Бог није открио, не би Га знали. Али не би ми људи знали ни себе: ко смо и шта смо, и какви смо, и куда идемо. Интересантне су наше тежње, носталгија, стремљења, философирања, закључивања, напретци, пре-

греси, све. Али, све би то било безизлаз; и без Бога ми бисмо остали „сирак тужни, без иђе икога“. Али, сирак, сироче, сиромашче, кад осећа своју сиротињу, он већ сведочи о Оцу.

Ја сам крстио девојку, сад је дивна супруга и мајка двоје деце, чији је отац напустио и њу и њену мајку кад је имала тек 1 годину. Али је код ње остала стална носталгија за оцем и желела је да га види, али је отац избегавао по сваку цену да је види, јер је већ створио другу породицу. Рекао сам јој: „Ту носталгију за оцем имај и добро би било ако можеш да га видиш. У дубини, теби је то носталгија за Богом. Знај да увек имаш Оца, и ако те се овај одрекао, имаш Бога за Оца“. То је то наше, што каже Апостол Павле и Свети Игњатије: „стремљење за Оцем, по Коме се свако *очинство* на небу и на земљи назива“ (Еф. 3, 15). Није то да тражимо оца као ауторитет. Није жеђ за Богом жеђ за ауторитетом, или за неким коме ћеш се покорити или потчинити. Сјајно је оно што се каже у једној нашој црквеној песми: „Кад дођеш горе, кад се поклониш Богу, поклонићеш се Богочовеку, Богу Који је постао човек, Који је узео наш лик“.

Наша је вера, слободно можемо рећи, боголика и човеколика, ако хоћете и човекоцентрична, Богочовекоцентрична у Христу. Зато је тако важно да се држимо Живога и Истинитога Бога. Али зато, ма колико да скупо кошта тражење и налажење Истинскога Бога, треба Га тражити. Немојте мислити да је Хришћанство насилно, да нам је наметнуто. Могао је Христос да узме дванаест легија, дванаест армија, дванаест ескадрила анђелских са томахавцима, и да нам се наметне (Мт. 26, 53), али тада Он не би био то што је. Себе би порекао, а нас би поништио. Зато је тако дискретан, тако деликатан Бог. Немојте се чудити што има у Хришћанству секти, јеретикâ, заблудâ. Истина се не намеће, Истину треба тражити. Ко год тражи да Истина буде тенк који ће наметнути себе, тај пориче Истину у самој бити њеној. Истина која није слобода, која није љубав, није Истина. Без обзира што су два и два четири. Сетите се Достојевскога из

Записа из подземља, где он не прихвата да су два и два четири. То је бунт личности пред тоталитарном истином, макар која била. И Достојевски је онда у том контексту рекао: „Ако се и докаже да истина није са Христом, ја остајем уз Христа, не уз истину". Јер, истина која би се наметала насиљем („мора тако, јер је тако") није спасоносна истина. Јер личност није сводљива на морање, на силу. Класични грчки свет, који је био диван и који се веома високо уздигао, ипак је на крају закључивао да је све *нужност*, 'ν≤γκη, тако да се „нужности и богови потчињавају". У античком свету није било излаза из нужде. То је и за муслимане данас: последње је *судбина*, „*кисмет*", неумитност нужности, макар она била и божанска. За нас хришћане нема судбине, него има поверења у Бога и у вољу Божију, у суд Божији. А судови Божији су праведни и истинити и оживљују праведника, како кажу *Псалми*. То није пасивно предавање Богу, па да висимо о судбини, него је то слободно идење у наручје Ономе Који ти личи, Који ти је сличан и Који те вечно воли.

Ово, наравно, не значи, да човеком одређујемо Бога. Не, али човеком препознајемо Бога. Јер у Христу човеку препознајемо Бога, и Спаситеља човека и рода људског. Није Бог „по мери човека". Човек је по безмерној мери Бога. Зато је човек само са Богом самерив, и зато је *сусрет* кључни елеменат Хришћанства. „Тражим лице Твоје Господе". И „Излазимо пред лице Твоје, Господе". То су најчешће речи у Светом Писму, као и реч *лице*, и реч *срце*, и реч *вера*, и *љубав*, и *живот*.

Дакле, *Лице* Живог и Истинитог Бога Који се открио и открива, нама открива и *лице* нас самих, открива човека боголиког. И да завршим навођењем једне *Богојављенске* песме (која се зове Кондак), коју много волим и она много говори и она много говори о нашој теми Бог и човек откривења: „*Јавио си се данас васељени, и светлост Твоја, Господе, знаменова се на нама, који Те, у сознању, певамо: Дошао си и јавио се, Светлости Неприступна!*" **1995**